

Pavel Kreisinger: Češi a Slováci v Austrálii v 1. polovině 20. století a jejich účast ve světových válkách.

1. vydání. Praha: Academia, 2018, 400 stran, ISBN 978-80-200-2821-1.

Author: Milada Polišenská, Anglo-American University, Prague, Czech Republic.

E-mail: milada.polisenska@aauni.edu.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1717>>.

Vystěhovalectví a emigrace z českých zemí a Slovenska do Austrálie patří k méně prozkoumaným a doposud v odborné literatuře málo zpracovaným oblastem dějin migrací. Je to patrné v porovnání s odchodem do Spojených států, jemuž byla věnována pozornost dokonce i za komunismu. Výzkum byl ovšem možný jen ve vymezení, jež komunistický režim umožňoval, a týkal se hlavně vystěhovalectví z habsburské monarchie. Zcela mimo možnost výzkumu bylo vše, co se týkalo americké podpory nezávislosti Československa, zahraniční akce T. G. Masaryka, vše, co se dalo propojit personálně či vztahově s emigrací do USA po roce 1948 a později, a těchto vazeb nebylo málo. Až po roce 1989 bylo možné rozvinout objektivní a zevrubné studium otázky vystěhovalectví, emigrace a exilu.

Stejný přístup můžeme vysledovat u studia vystěhovalectví a emigrace do Austrálie. Na rozdíl od migračních vln do USA ale tento výzkum začínal později, měl mnohem rozříštěnější pramennou základnu, nemohl se opřít o tak silnou podporu krajské komunity i zájmu ve vlasti a celkově jeho výzkum byl v mnohém ztížený.

Ve výzkumu vystěhovalectví a exilu do Austrálie se výrazně etablovala Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, kterou lze u nás považovat za první a jediné centrum výzkumu této problematiky. Vznikla zde již řada odborných prací, zmiňme obzvláště *Český exil v Austrálii (1948–1989)* autorů Jaroslava Millera, Jany Burešové a Miloše Trapla, kterou vydalo Nakladatelství Lidové noviny v roce 2016. Pavel Kreisinger přichází s obsáhlou monografií *Češi a Slováci v Austrálii v 1. polovině 20. století a jejich účast ve světových válkách* vydanou v nakladatelství Academia v roce 2018.

Autor jasně definuje cíle své práce a výzkumné otázky, jež si dal za úkol objasnit. Výzkumné otázky byly tři: 1) V jakém rozsahu (či zda vůbec) se českoslovenští občané v Austrálii účastnili akcí na podporu prvního a druhého československého zahraničního odboje? 2) Podporovali zahraniční odboj pouze formálně (například finančně), anebo i fyzicky se zbraní v ruce? 3) Pokoušeli se dostat do řad vznikající československé zahraniční armády, anebo s ohledem na geografickou vzdálenost od center československého odboje vstupovali spíše do armády australské? Tyto výzkumné otázky autor úspěšně zodpověděl, ale nejen to – jeho kniha poskytuje široký a plastický obrázek s velkým množstvím konkrétních lidských osudů československých konzulárních úředníků v Austrálii, československých vojáků v australské armádě, příslušníků krajské komunity a mnoha dalších.

Autor dobře definoval své metodologické postupy a uplatnil jak kvalitativní, tak i kvantitativní metody. Výsledkem jeho kvantitativních vyhodnocování je celá řada přehledných tabulek, statistik a soupisů, které jsou velmi užitečné a jejichž sestavování bylo jistě velmi náročné. Poznámkový aparát je velmi dobře zpracován.

Monografie je členěna do sedmi hlavních kapitol, dělicích se na řadu podrobnějších podkapitol. Hlavní kapitoly jsou: 1) Úvod do australských dějin, Češi a Slováci v Austrálii do roku 1918, 2) Nástin australských dějin a československo-australských vztahů v meziválečném období, 3) Česko-slovensko-australské vztahy v letech 1939–1939, 4) Situace československé krajské komunity v Austrálii od března do září 1939, 5) Česko-

slovenský generální konzulát v Sydney a jeho činnost v letech 1939–1945, 6) Československé honorární konzuláty v Austrálii za druhé světové války, jejich úloha a působení, 7) Australská armáda a Čechoslováci v australské armádě za druhé světové války. Kniha má rozsáhlý doprovodný aparát, podrobný přehled archivních pramenů z australských, českých, slovenských a amerických archivů a přehled soukromých sbírek k tématu. Dále zde najdeme přehled publikovaných pramenů, jsou zde i rozhovory, e-mailová korespondence autora, velmi podrobná bibliografie, a práce je opatřena jmenným a místním rejstříkem. Hodnotu publikace zvyšuje bohatá fotodokumentace tištěná ve výborné kvalitě na dobrém papíře. Text je kvalitně redigovaný a kniha má hezký design.

Vzhledem k tomu, že dějiny Austrálie nejsou u nás v obecném povědomí dostatečně vžitě, autor začleňuje jejich stručný a výstižný přehled a napojuje vývoj vystěhovalectví a později emigrace na jednotlivé dějinné etapy. I nejstarší období do roku 1914 autor doplňuje konkrétními životními osudy vystěhovalců, uvádí například i vědecké expedice do australského vnitrozemí, na nichž participovali Češi, a snaží se vyčíslit a charakterizovat krajanskou komunitu do první světové války. Velmi zajímavé je zapojení Čechů a Slováků do australské armády za první světové války a jejich účast v legiích především ve Francii. Kreisinger přináší celou řadu výborně zpracovaných biografických medailonků vojáků z českých zemí i ze Slovenska, kteří byli nasazeni jako dohodoví vojáci v první světové válce. Vedle bohaté literatury k dějinám československých legií na Sibiři a zapojení Čechů a Slováků na straně Dohody na západní frontě (především v rámci armády USA), se jedná o málo známou součást našich vojenských dějin.

Po roce 1918 již můžeme hovořit o dějinách československo-australských vztahů. Autor pečlivě popisuje odezvu na vznik samostatného Československa, navázání oficiálních československo-australských styků, založení generálního konzulátu v Sydney v roce 1920 a osobnost a činnost prvního československého generálního konzula, uznávaného cestovatele a profesora geografie na Univerzitě Karlově Jiřího Viktora Daneše. Autor hojně cituje z korespondence, cestopisů a vzpomínek Čechoslováků, kteří se za první republiky angažovali v československo-australských stycích, a je třeba říci, že mezi nimi byla celá řada zajímavých osobností. Kromě Daneše to byl například Emil Ballek, který původně pracoval na ministerstvu národní obrany, ale pro svůj zájem o Austrálii přešel na ministerstvo zahraničních věcí (MZV) a byl vyslán jako úředník na generální konzulát v Sydney. Danešův zástupce na postu generálního konzula Jan Emanuel Hajný, který právě tak jako Ballek prošel australskou armádou i legiemi ve Francii, aj. Kreisinger uvádí celou řadu dalších zajímavých údajů ke kariéře Hajného v československé zahraniční službě, která ho zavedla i na Tahiti, a nakonec na deset let (1928–1938) na generální konzulát do New Yorku. Z MZV odešel po komunistickém převratu v roce 1948 do exilu. Autor výstižně a za doprovodu mnoha dobových citátů a obsáhlých výňatků na Hajného osudech dokumentuje málo známé okolnosti dějin československé zahraniční služby. Jako generální konzul sloužil v Sydney od roku 1927 do roku 1935 například i Rudolf Kuráž, jenž se významně zapsal i do dějin československo-amerických diplomatických styků za první republiky.

Vedle pozornosti obsazení generálního konzulátu v Sydney se Kreisinger také věnuje podrobně krajanské komunitě. Popisuje Czechoslovak Club v Sydney, který byl činný až do Mnichova, zabývá se názorovým vývojem v kruzích slovenské emigrace a představuje její hlavní činitele a literární dílo a vzpomínky řady z nich. Zajímavá kapitola je o vystěhovalectví Čechů a Slováků v meziválečném období do Tasmánie.

Dalšími tématy, na která stojí za to upozornit, je návštěva novináře Egona E. Kische v Austrálii v roce 1934, rozbor hospodářských a obchodních vztahů s Austrálií v meziválečném období, velmi zajímavá je podkapitola o australsko-československých vztazích, čili o vztazích z australského pohledu, a o působení Australanů v prvorepublikovém Československu včetně návštěv významných australských politiků (Theodore Fink), zájmů navštívit prezidenta T. G. Masaryka (Mick Kirwan a další), udělení řádu Bílého lva, který

v meziválečném období dostalo pět Australanů, což vše Kreisinger podrobně dokládá řadou životopisných údajů, a další faktografie.

V kapitole týkající se československo-australských vztahů v období mnichovské krize autor rozebírá postoj Austrálie k mnichovskému diktátu, charakterizuje jednotlivé australské politiky a jejich reakce a názory a zasazuje je do celkového kontextu situace Austrálie jako britského dominia a politiky appeasementu. Všimá si rovněž těch, kdo se v Austrálii snažili vysvětlit situaci ve střední Evropě a vystupovali na podporu Československa, což byl například český novinář a cestovatel Josef Ladislav Erben.

Podrobnou pozornost autor věnuje uprchlíkům z Československa před nacismem do Austrálie, mezi nimiž bylo velké procento Židů. Autor přehledně vysvětluje politiku Velké Británie, zřízení British Committee for Refugees from Czech-Slovakia, zájem britských dominií, především Austrálie, o uprchlíky z Československa, složitosti, které se projevovaly, a dokládá je na příkladu osudů celé řady konkrétních osob. Sleduje rovněž reakce krajanské komunity v Austrálii na události po Mnichovu i reakci oficiálních australských politických kruhů i podnikatelských sfér.

Při líčení situace československé krajanské komunity v Austrálii od okupace Československa do vypuknutí druhé světové války Kreisinger vyzdvihuje zásluhu o udržení vzájemných československo-australských vazeb tehdejšího vicekonzula Adolfa Solanského, jenž proti snahám svého nadřízeného, pronacisticky orientovaného generálního konzula Rudolfa Asmise, de facto úřad zachránil a postavil se do čela československého odboje v Austrálii. Kvantifikuje československou krajanskou komunitu v Austrálii za druhé světové války.

Klíčovou součástí knihy je zevrubný rozbor činnosti generálního konzulátu v Sydney v letech 1939–1945. Jednotlivé podkapitoly zkoumají řadu podstatných otázek od uznání československé exilové vlády v Londýně australským svazem, podíl generálního konzulátu v Sydney na odbojové činnosti a jeho spolupráci s ústředím v Londýně, která byla za daných podmínek mimořádně obtížná, nábor krajanů do československé armády v britských dominiích a činnost československých vojenských misí, celou škálu osudů, které autor přibližuje na základě archivních dokumentů a dalších pramenů. Ve výsledku se autor zamýšlí nad tím, zda nábor dobrovolníků mezi krajany měl v Austrálii vůbec smysl a zda byl úspěchem či neúspěchem, a je toho názoru, že byl za daných podmínek úspěšný, byť dobrovolníků do československé armády bylo početně velmi málo. Vysvětluje to tím, že v Austrálii nepůsobil žádný československý vojenský diplomat a že příslušníci krajanské komunity většinou volili vstup do australské armády. Velmi zajímavá jsou rovněž zjištění o Československém červeném kříži v Austrálii a jeho pomoci československému zahraničnímu odboji.

V kapitole o československých honorárních konzulátech v Austrálii za druhé světové války se autor věnoval této často opomíjené složce mezinárodních vztahů. Prozkoumal působení čtyř honorárních konzulátů – v Brisbane (Queensland), Melbourne (Victoria), Adelaide (Jižní Austrálie) a Perth (Západní Austrálie). Velmi zajímavě líčí jejich personální obsazení, životní osudy honorárních konzulů a činnost těchto konzulátů za války včetně analýzy jejich součinnosti s místní krajanskou komunitou, přičemž reflektuje česko-slovenské vztahy a situaci československých Němců. Autor poukazuje na to, že mezi nimi bylo značné procento uprchlíků před nacismem včetně německých a rakouských Židů, kteří původně uprchli do Československa a přišli do Austrálie na prozatímní československý pas. I když poukazovali na československé občanství, byli považováni za bezpečnostní riziko a byli internováni v táborech, přičemž jejich počet nebylo dosud možné přesně zjistit. Autor označuje tuto kapitolu československo-australských vztahů za poněkud kontroverzní a poukazuje na to, že někdy k internaci stačilo jen německy znějící příjmení. Kreisinger dokládá na několika výmluvných případech přehmaty, ke kterým došlo (včetně internace uprchlého vězně z koncentračního tábora v Dachau), i intervence československého konzulátu v Sydney i ministerstva zahraničních věcí v exilu v Londýně.

Kniha vrcholí nejobsáhlejší kapitolou, zaměřenou na Čechoslováky v australské armádě za druhé světové války. Nejprve přehledně popisuje situaci a vývoj australské armády celkově, přináší hlavní politická a vojenská rozhodnutí a hlavní australské politické a vojenské osobnosti té doby. Do tohoto rámce potom zasazuje historii československých dobrovolníků v australské armádě. Autor nabízí velmi poutavě napsanou plejádu lidských osudů pocházejících z československé krajanské komunity nebo uprchlíků před nacismem z Československa, zasazených do širokého kontextu válečných operací australské armády za druhé světové války, včetně například J. F. Kopanici, který zahynul při pochodu smrti z japonského zajateckého tábora ze Sandakanu hluboko do vnitrozemí Bornea, do Ranau.

Autor neopomněl prozkoumat ani účast československých žen v australské armádě a je třeba ocenit pečlivost jeho průzkumu. Z textové části o zhruba 350 stranách se týká žen jen desetistránková podkapitola. Na rozdíl od první světové války, kdy k žádné účasti žen z českých zemí či Slovenska v australské armádě nedošlo, autor zachytil tři dobrovolnice – dvě československé státní příslušnice a jednu krajanu –, které sloužily v ženských pomocných jednotkách australské armády. Kromě toho ještě jedna československá exulantka sloužila v Austrálii u holandských jednotek. Autor vysvětluje, že tyto ženské pomocné jednotky vznikaly po vzoru britských, a přináší velmi zajímavé biografické údaje. Zaujme nás například doc. PhDr. Julie Moschelesová, která se v roce 1934 habilitovala na Univerzitě Karlově v oboru antropogeografie a těšila se přízni T. G. Masaryka.

Autor svou studii uzavírá konstatováním, že Češi a Slováci v Austrálii podpořili první i druhý zahraniční odboj. K navázání vzájemných oficiálních styků došlo v roce 1920, přičemž krajanská komunita se rozrostla před druhou světovou válkou o 300–400 osob většínou židovského původu. Kreisinger vyzdvihl především působení vicekonzula Adolfa Solanského, jenž začal spolupracovat s Edvardem Benešem v exilu v Londýně a stal se vedoucí silou československého zahraničního odboje v Austrálii. Autor rovněž oceňuje fungování honorárních konzulátů, konstatuje, že vojáci, kteří narukovali do australské armády, se většinou rozhodli po válce v Austrálii zůstat.

Považuji tuto knihu za výborný výsledek nelehkého badatelského úsilí, metodologicky kvalitní a zajímavě napsaný. Pavel Kreisinger sám na některých místech naznačuje, kde ještě zůstává prostor pro další výzkum. Tato sebereflexe mu je ke cti a lze doufat, že se mu další výzkum podaří uskutečnit. Z mého pohledu je zde ještě poloha, kterou by bylo velmi užitečné více a hlouběji doplnit a posílit, a to je pohled žen – krajanek i exulantek – na děje odehrávající se v jejich rodinách, na osudy rodinných příslušníků v Austrálii, a to, pokud pramenná základna dovolí, i v širším měřítku. Rovněž by bylo velmi užitečné a zajímavé se v budoucnu pokusit o srovnávací studii s obdobnou problematikou například polskou. Tyto připomínky jsou však spíše než kritikou hodnocené studie námětem pro další vědeckou práci.

Tuto studii lze doporučit všem, kdo se zajímají o dějiny vystěhovalectví, o Austrálii, o vojenskou historii a o dějiny diplomacie.

AUTHOR BIOGRAPHY

Prof. PhDr. Milada Polišenská, CSc., is professor of history at Anglo-American University in Prague, Czech Republic, specializing in the modern history of Central and Eastern Europe as well as diplomatic history. She is the author of several scholarly books and a number of articles and conference presentations. She joined AAU in 2003, and held various administrative positions there, including Provost. She has taught as Visiting Professor at universities in the USA, Taiwan, and Thailand, received several major research grants, and was a Fulbright scholar, a Cold War International History Project Fellow at the Woodrow Wilson Center, and a Senior Fernand Braudel Fellow at the European University Institute, Florence, Italy.